

УДК 378.147-057.87

Т.І. Тищенко

НАПРЯМИ РОЗВИТКУ ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ СТУДЕНТІВ

У статті подано короткий огляд та сучасний стан питання розвитку індивідуальності та творчості студента під час навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: творчий потенціал, якість підготовки фахівців, індивідуальність, педагогіка, особистість, розвиток студента.

В статті представлений короткий огляд та сучасний стан розвитку індивідуальності та творчості студента в час навчально-виховного процесу в вищих навчальних закладах.

Ключевые слова: творческий потенциал, качество подготовки специалистов, индивидуальность, педагогика, личность, развитие студента.

The article provides an overview and current issues of student's individuality and creativity during the educational process in universities.

Key words: creativity, quality of training, personality, pedagogy, personality development of student.

Постановка проблеми. Побудова сучасної Української держави, становлення громадянського суспільства зумовлюють виникнення суспільного запиту на виховання творчої особистості, індивідуальності, здатної генерувати оригінальні ідеї, самостійно мислити, приймати сміливі, нестандартні рішення. Зміни, що відбуваються в українському суспільстві, зачепили й спеціальну освіту, яка перебуває сьогодні, за оцінками вчених, державних та суспільних діячів, на зазначеному підйомі, зумовлюють необхідність творчої участі в цьому процесі всіх членів суспільства, тому що недостатня творча активність, відсутність ефективних стимулів її розвитку й реалізації – основні фактори, які перешкоджають втіленню нових ідей, задумів, нових цільових настанов та орієнтацій.

Процеси демократизації й гуманізації суспільства створюють можливість вибору шляхів життєдіяльності його членів, сприятливі умови для творчості кожного. У гуманному цивілізованому суспільстві розвиток особистості, її творчих можливостей стає самоціллю всіх суспільних відносин. Саме тому в умовах духовного відродження суспільства діяльність закладів освіти – від дитячого садка до вищої школи – потребує конкретних змін, які викликані необхідністю формування суспільно активної, творчої особистості, що можливо

лише при створенні сприятливих умов для всебічного розвитку потенційних можливостей кожної дитини, її самореалізації в навчальному процесі. Відтак, важливим завданням сучасної національної освіти є оптимізація навчально-виховного процесу у вищих навчальних закладах, орієнтація на формування й розвиток індивідуальності кожного студента.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема індивідуальності та творчості стає сьогодні актуальною в різних галузях знань. До неї дедалі частіше звертаються філософи, соціологи, психологи, педагоги та представники інших наук.

Вирішення проблеми формування творчої особистості юного громадянина значною мірою залежить від викладача, творча педагогічна діяльність якого стає засобом формування та всебічного розвитку особистості кожного студента.

Проблема становлення творчої особистості студента тією чи іншою мірою висвітлена в наукових дослідженнях філософів, психологів і педагогів. Велику увагу вивченню цієї проблеми приділяли В.І. Андреев, М.О. Бердяєв, В.А. Бухвалов, І.Г. Герашенко, В.І. Загвязинський, В.О. Кан-Калик, І. Кант, А.К. Маркова, Н.Д. Нікандров, Я.О. Пономарьов, М.М. Потішить, С.Л. Рубінштейн, Л.І. Рувинський, С.О. Сисоева, П.Л. Ципок та ін.

В останнє десятиріччя завдяки зусиллям таких учених, як: В.П. Андрущенко, Л.В. Губерський, М.І. Михальченко, І.Ф. Надольний, М.Ф. Степко, Т.О. Яценко, – проблема формування й розвитку творчої особистості студента стала однією із центральних в українській гуманітарній науці.

У працях цих науковців з'ясовано сутність основних категорій проблеми, визначено специфіку педагогічної творчості та шляхи її реалізації в педагогічному процесі.

Незважаючи на значну кількість робіт щодо вивчення проблеми розвитку студента як творчої особистості, підготовки його до творчої професійної діяльності, аспект формування у студентів педагогічних навчальних закладів умінь та навичок виховання творчої особистості учня в навчально-виховному процесі, розвитку потенційних можливостей дитини недостатньо досліджений у теоретично-науковому та методичному аспекті. Водночас у системі професійної підготовки студента на початкових етапах його залучення до наукової роботи існує особливо велика потреба в поглибленні теоретичної та практичної підготовки до творчої професійної діяльності, в озброєнні студентів технологією орієнтації навчально-виховного процесу на розвиток творчих можливостей особистості.

Наразі виникла необхідність поглибленого аналізу психолого-педагогічних, культурно-освітніх, правових, соціально-економічних та політичних чинників формування творчої індивідуальності, пересмислення існуючих наукових підходів.

Мета статті – розглянути перспективні напрями особистісного розвитку творчого потенціалу у студента.

Виклад основного матеріалу. Тільки індивідні якості, тобто при-таманні людині задатки, анатомофізіологічні передумови закладають підвалини створення особистості. Індивід – це людська біологічна основа розвитку особистості в певних соціальних умовах.

Індивідуальність – це особистість у її своєрідності. Коли йдеться про індивідуальність, то мають на увазі оригінальність особистості. Зазвичай словом «індивідуальність» позначають якусь найголовнішу особливість особистості, яка робить її відмінною від решти людей.

Індивідуальна кожна людина, але індивідуальність одних вияв-ляється дуже чітко, інших – непримітно.

Як індивідуальність, людина є автономним і неповторним суб'єктом свідомості та діяльності, здатним до самовизначення, само-регулювання, самовдосконалення в конкретних суспільних умовах.

Розвиток студента в напрямі формування його як індивідуаль-ності співвідноситься передусім із виникненням, становленням і зміною мотиваційної сфери, рефлексивності, формуванням власно-го образу «Я» та самооцінюванням.

Цікава думка Л. Виготського про те, що усі психічно і фізично здорові люди здатні до творчості, що «наукове розуміння цього пи-тання змушує нас ... дивитися на творчість скоріше, як на правило, ніж на виключення ... в повсякденному житті творчість є необхідною умовою існування» [2, с. 51].

М. Бердяєв, якого називають ідеологом творчості [1, с. 18], за-значає, що у людини є покликання до творчості, творчість – це його моральне зобов'язання, призначення людини, її завдання та місія.

На думку німецького вченого К. Штатке, на формування сту-дента як індивідуальності в період навчання у ВНЗ мають вплив такі фактори: навчальна робота, професорсько-викладацький склад, самостійна робота, практичні заняття, соціальна активність, моти-вація до навчання, соціально-демографічні фактори, навколишнє середовище, друзі, професійна спрямованість, рівень інтелектуаль-ного розвитку, різні типи діяльності [8, с. 135].

До зазначених факторів впливу на формування індивідуальності студента можна додати ще «ціннісну парадигму соціуму» (Л.М. Пан-

ченко), ціннісні орієнтири сучасної молоді, рівень розвитку креативних (творчих) здібностей.

Формування творчої індивідуальності передбачає:

- гнучкість мислення, його критичну спрямованість;
- оригінальність мислення, його здатність до імпровізації;
- легкість вибору й варіювання ідей, проектів, планів;
- ініціативність;
- здатність до адекватної відповіді на виклики середовища.

Проектування освітнього середовища в основі розвивальної освітньої системи нами спрямовано на вирішення таких завдань:

- організація умов і можливостей для активізації творчого потенціалу всіх сфер психіки студента (тілесної, емоційної, інтелектуальної, особистісної, духовно-моральної);
- організація умов і можливостей для вдосконалювання студента в пізнавальній діяльності (засвоєння методів мислення, прийомів творчої діяльності, техніки рефлексії);
- організація умов і можливостей для підвищення функціональної грамотності студента та його соціокультурної адаптації.

Зміст освітнього процесу є системою, що містить: зміст предметно-діяльнісної сфери, сфери функціональної грамотності, особистісного зростання та оригінальності мислення.

Оригінальність мислення означає, що воно не може ґрунтуватися лише на алгоритмах чи інших спрощених або механічних процедурах. Воно корисне тоді, коли необхідно зважити та оцінити альтернативи, врахувати пріоритети й визначити достовірність і доречність певних рішень. Можливість вибору та варіювання ідей дає змогу оперативно вирішувати конкретні питання, шукати оптимальне рішення [1, с. 51].

Ініціативність є важливим індикатором вияву соціального, колективістського начала, розвитку саморефлексії студента.

Здатність до адекватної реакції на зміни середовища дає змогу забезпечити безпечний розвиток особистості студента.

На нашу думку, можна виділити шість перспективних напрямів формування й розвитку студента як творчої особистості.

1. Всебічний розвиток особистості студента. Система вищої освіти має здійснювати підготовку особистості, метою та смислом дій якої мають бути «цілісне знання» й «цілісний світ», про який зазначав ще на початку ХХ ст. наш співвітчизник В.І. Вернадський. Відтак, постає необхідність «цілісного інтегрального дослідження індивідуальності» (В. Мерлін). Вирішення будь-якої практичної

проблеми стосовно людини лише тоді найбільш повне й точне, коли враховується вся різноманітність умов, що визначає діяльність людини і, отже, різноманітність тих індивідуальних особливостей різного ієрархічного рівня, від яких залежить ця діяльність [5, с. 118].

2. Розвиток внутрішньої свободи особистості. У контексті педагогіки свободи розроблена модель виховного простору самовизначення особистості, базовими компонентами якого є: просторово-предметний, соціально-психологічний та організаційно-педагогічний. Педагогічні умови ефективного функціонування просторово-предметного компонента — це гетерогенність і складність середовища, взаємозв'язок функціональних зон, гнучкість та керованість середовища, його індивідуалізованість й автентичність); умовами соціально-психологічного компонента є взаєморозуміння та задоволеність відносинами всіх суб'єктів виховного процесу, їх позитивно-оптимістичний настрій, авторитетність педагогів, партнерська участь усіх суб'єктів в управлінні виховним процесом, їхня згуртованість і свідомість. Організаційно-педагогічний компонент забезпечується реалізацією свободи й права вибору у виховному процесі, визнанням самоцінності дитини та дитинства як особливого етапу життєвого шляху людини, персоналізацією педагогічних відносин тощо.

Виховне середовище, яке стимулює особистісне самовизначення, надає можливості для вияву учнями свободи, ініціативи й самостійності, позитивно впливає на розвиток їхнього інтелекту, творчих здібностей, самосвідомості, особистісної причинності (внутрішнього локусу контролю) та внутрішньої мотивації учіння. Розширення простору свободи у вихованні сприяє розвитку почуття особистісної причинності, яке є необхідною передумовою відповідальної, самостійної та ініціативної поведінки, спонукає студентів до ціннісного самовизначення, забезпечує формування в них диференційованої структури ціннісних орієнтацій, стимулює пізнавальну активність, сприяє перебудові структури мотивації навчальної діяльності, активізує розвиток професійних і пізнавальних мотивів.

Слід наголосити, що загальна атмосфера свободи й відповідальності, яка забезпечується в умовах виховного простору вільного самовизначення, більшою мірою позначається на розвитку мотиваційно-ціннісної сфери, соціальної компетентності та самосвідомості вихованців, ніж на засвоєнні ними основ наук, фактичних знань і вмінь.

3. Розвиток духовно-моральних цінностей особистості студента. Виховання духовно-моральних цінностей — це процес непростий,

повільний, вимагає комплексного підходу. Доцільно навести вислів А.С. Макаренка: «Виховує все: люди, речі, явища, але перш за все і більш за все – люди». З усім складним світом навколишньої дійсності дитина входить у певні відносини, з яких незмінно розвивається, переплітається з іншими відносинами, ускладнюється моральним і фізичним зростанням самої дитини. Увесь цей «хаос» не контролюваний, при цьому, він створює в кожен момент певні зміни в особистості дитини. Спрямувати цей розвиток і керувати ним – ось перше завдання виховання. Особистість студента повинна формуватися в основному через засвоєння найкращих культурних здобутків людства, усвідомлення свого культурного світу, традицій, історії та розвитку волі.

4. Вільний розвиток особистості студента. Студент повинен виховувати свій інтелект і свої раціональні сили. Встановлено, що виховне середовище, організоване відповідно до принципів педагогіки свободи, стимулює особистісне самовизначення вихованців, позитивно впливає на розвиток їхнього інтелекту, творчих здібностей, Я-концепції, внутрішнього контролю та навчальної мотивації. Загальна атмосфера свободи й відповідальності, яка виникає в умовах виховного простору вільного самовизначення, більшою мірою позначається на розвитку мотиваційно-ціннісної сфери, соціальної компетентності та самосвідомості вихованців, ніж на засвоєнні ними основ наук, фактичних знань і вмінь. Студент має право вибору в процесі навчання і на це повинні зважити викладачі.

5. Розвиток рефлексивного ставлення особистості до своїх дій. Щоб самостійно керувати своєю навчально-пізнавальною діяльністю, студент повинен засвоїти керівні функції викладача та повернути їх на самого себе. Студент повинен одночасно бути і студентом, і викладачем. У такому випадку можна стверджувати, що відносини «викладач – студент» стають відносинами внутрішніми, і студент здатний до самоуправління. Самоуправління полягає в тому, що студент у ставленні до себе виконує функції викладача: мотивації навчальної діяльності, планування, регуляції, оцінювання своєї діяльності [6, с. 270].

6. Формування ноосферного мислення у студентів у процесі навчання у ВНЗ. Новою переорієнтацією освіти повинно стати уявлення про результати освітньої системи: виховання цілісного, здорового мислення людини, постачання її ефективними інструментами для самостійного вибору свого місця в системі «природа – суспільство», вміння ставити цілі, вибирати засоби й бачити наслідки своїх дій.

Ідеал самореалізації особистості в усіх сферах людського життя має стати генеральною метою функціонування освітньої системи.

Тривалий час основним завданням вищої школи було озброєння студентів фундаментальними знаннями та вироблення навичок практичного застосування останніх у фаховій діяльності. Значно менша увага приділялася навчанню студентів самостійно раціонально організовувати власне навчання, хоча реально впроваджувалася політика здобуття освіти, зорієнтована саме на самостійність студентів. Студенти як суб'єкти навчання, потрапляючи в нові умови, не завжди були готовими до такого способу здобуття знань у галузі майбутньої професії.

Поставала нагальна потреба зміни старого чи вироблення нового стилю навчальної діяльності. Некерованість процесу формування індивідуальних прийомів навчання зазвичай згубно впливає на якість підготовки майбутніх спеціалістів. Не викликає сумніву той факт, що для сучасного суспільства вкрай потрібні такі спеціалісти, які б вирізнялися логічним мисленням, високим рівнем саморегуляції, вмінням раціонально розподіляти робочий час, самостійно підвищувати рівень професійної компетентності та зростати особистісно, а також уміти виробляти власні продуктивні прийоми й способи вирішення різноманітних завдань, пов'язаних з реалізацією обраної професійної діяльності.

Саме тому студенту важливо знати особливості власного індивідуального стилю учіння. Розуміння своїх сильних та слабких сторін, а також усвідомлення зв'язку стилю з факторами, що його зумовлюють, є однією з умов оптимізації навчальної діяльності. Це важливо тому, що реалізація власного потенціалу в досягненні високих результатів у навчальній діяльності залежить від специфічних особливостей сформованого стилю учіння.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Отже, у нових історичних умовах відбувається модернізація вищої освіти, переорієнтація спрямованості навчально-виховного процесу на формування фахівців з широким кругозором, інноваційним мисленням і творчими здібностями, здатних генерувати нові ідеї, без чого неможливий поступальний розвиток суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. *Воронкова В.Г.* Творчість як вільна діяльність людини, форма буття свободи. // Професійна творчість в системі підготовки та перепідготовки педагогічних кадрів. Соціально-філософські та методологічні проблеми: Збірник наукових праць. – Київ – Запоріжжя, 1999. – С. 14.

2. *Вайнштейн М.* Критичне мислення як основа демократичного навчання / М. Вайнштейн // Рідна школа. – 2001. – №4. – С. 49 – 59.
3. *Галузинский В.М.* Индивидуальный подход в воспитании учащихся / В.М. Галузинский. – К., 1982. – С. 182.
4. *Заболотська О.* Формування та розвиток студента як індивідуальності / О. Заболотська // Вища освіта України. – 2005. – №2. – С. 88 – 93.
5. *Мерлин В.* Очерк интегрального исследования индивидуальности / В. Мерлин. – М., 1986. – 256 с.
6. *Скрипченко О.В.* Вікова та педагогічна психологія: навч. посіб. / О.В. Скрипченко. – 2-ге вид. – К.: Каравела, 2009. – С. 262 – 289.
7. *Фромм Э.* Иметь или быть / Э. Фромм. – 2-е изд., доп. – М.: Прогресс, 1990. – 180 с.
8. *Штатке К.* Студенты. Становление личности / К. Штатке. – М.: Прогресс, 1982. – 135 с.